

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه یزد
دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری
گروه علوم اقتصادی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم اقتصادی

بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر محیط زیست در اقتصاد ایران

استاد راهنما: دکتر زهرا نصراللهی

استاد مشاور: دکتر سید نظام الدین مکیان

پژوهش و نگارش: راضیه اسلامی

آذر ماه 1392

کلیه حقوق مادی و معنوی مرتبط بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه/ رساله متعلق به دانشگاه یزد است و هر گونه استفاده از نتایج علمی و عملی از این پایان نامه/ رساله برای تولید دانش فنی، ثبت اختراع، ثبت اثر بدیع هنری، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس و ارائه مقاله در سمینارها و مجلات علمی از این پایان نامه/ رساله منوط به موافقت کتبی دانشگاه یزد است.

تقدیم بابوسه بردستان پر مهر:

پدرم، به او که هر لحظه وجودم را از چشمه سار پر از عشق چشماش سیراب می کند.
مادرم، آنکه آفتاب مهرش در آستانه قلمم، همچنان پابرجاست و هرگز غروب نخواهد کرد.

و تقدیم به:

تمام آزاد مردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق را پیشه خود نموده و جز رضای الهی و پیشرفت جامعه، هدفی ندارند.
دانشمندان، بزرگان و جوانمردانی که جان و مال خود را در حفظ و اعتلای این مرز و بوم فدا نموده و می نمایند.

پاسکزاری:

شکر و پاس خدا را که بزرگترین امید و یاورم در سخطه سخطه زندگیت

به مصداق «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق»

بسی شایسته است از استاد فرزانه و دلنواز سرکار خانم دکتر زحرانصراللمی، آموزگاری که برایم زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کرد و با کرامتی چون خورشید سرزمین دل را روشنی بخشید و گلشن سرای علم و دانش را با رابطنی های کار ساز و سازنده بارور ساخت؛
و همچنین از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر سید نظام الدین مکیان که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از بیچ لگی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت مشاوره این رساله را بر عهده گرفتند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

همیشه توست اندیشه ات مظفر باد

معلای مقامت ز عرش برتر باد

صحیفه های سخن از تو علم پرور باد

به نکته های دلانیز و گفته های بلند

همچنین از دوست عزیز، دلنواز و مهربانم، سرکار خانم منیره شاهی، که وجودش برایم سراسر آرایش روحی و آسایش فکری بود، کمال شکر و قدردانی را دارم.

بر منتهای همت خود کامران شدم

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا

چکیده

کیفیت محیط‌زیست به طور گسترده منبعی برای دستیابی و حفظ تعادل محیط‌زیست انسان‌ها است. موضوع کیفیت محیط‌زیست به طور منظم در بحث رفاه مردم و سیاست عمومی دولت‌ها مطرح می‌شود، اما عامل اغلب نادیده گرفته شده، مشارکت افراد در جهت حفظ و بهبود کیفیت محیط‌زیست می‌باشد. توانایی افراد در گردهم‌آمدن در یک محیط محلی برای شناسایی مسائل، توسعه منافع مشترک و عمل جمعی جهت ارتقاء و بهبود کیفیت محیط‌زیست می‌تواند از دیدگاه سرمایه اجتماعی قابل درک باشد. سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده منابع اجتماعی مانند اعتماد، منابع اطلاعاتی و هنجارهای اجتماعی جاسازی شده در شبکه‌های اجتماعی است که ارزش‌های مشترک محیط‌زیستی را ترویج داده و اقدامات حامی محیط‌زیست را تسهیل می‌کند.

در واقع، مفهوم سرمایه اجتماعی دارای پتانسیل لازم برای جهت دادن رفتار زیست‌محیطی افراد بر پایه شبکه، هنجار، ارزش و اعتماد اجتماعی در ساختار اجتماعی (و شرایط کنونی جامعه ایران) است که روابط اجتماعی براساس اقدامات جمعی طرفداری از محیط‌زیست را شکل می‌دهد. سرمایه اجتماعی عنصری مطلوب برای انجام همکاری‌های درون گروهی جهت ارتقاء کیفیت محیط‌زیست به شمار می‌رود و وجود آن به میزان کافی و مناسب، سبب برقراری انسجام اجتماعی و اعتماد متقابل شده و هزینه‌های تعاملات و همکاری‌های گروهی کاهش می‌دهد و در نتیجه عملکرد محیط‌زیستی با هزینه کم و در زمان کمتر بهبود می‌یابد. اگر در جوامع، اعتماد و هنجارهای مشوق مشارکت و سرمایه اجتماعی به اندازه کافی فراهم نباشد، هزینه‌های همکاری افزایش خواهد یافت و تحقق برنامه‌های محیط‌زیستی، پرهزینه و زمان‌بر خواهد بود.

با توجه به نقش و اهمیت سرمایه اجتماعی و آگاهی‌های مردم در مورد آثار محیطی فعالیت‌های بشر در مقابله با مشکلات محیط‌زیستی، هدف این پژوهش پاسخگویی به این سوال است که آیا رابطه‌ای بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای مسئولانه حامی محیط‌زیست وجود دارد؟ در این پژوهش ابتدا با استفاده از شاخص فوکویاما و روش‌های شاخص ترکیبی، سرمایه اجتماعی موجود در ایران محاسبه و سپس چگونگی اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر محیط‌زیست، طی دوره 1363-90 مورد آزمون قرار گرفته است.

طبق نتایج بدست آمده سرمایه اجتماعی دارای تاثیر مثبت و معناداری بر کیفیت محیط‌زیست می‌باشد و بین مولفه‌های سرمایه اجتماعی و سلامت محیط‌زیست، رابطه مستقیم و قوی وجود دارد. به طور کلی، نتایج تایید می‌کند که هر چه سرمایه اجتماعی به مفهوم مثبت آن - انسجام و اعتماد و هم‌فکری و عضویت افراد در سازمان‌های مردم‌نهاد - بیشتر باشد آلودگی و تخریب محیط‌زیست کمتر می‌شود و همواره با تقویت سرمایه اجتماعی موجود در جوامع می‌توان شاهد نتایج محیط‌زیستی بهتری بود.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی - کیفیت محیط‌زیست - آلودگی هوا - انتشار CO₂.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
1	فصل اول: کلیات تحقیق
2	1-1 مقدمه
3	2-1 تعریف مسئله
5	3-1 ضرورت انجام تحقیق
6	4-1 فرضیات تحقیق
6	5-1 قلمرو تحقیق
6	1-5-1 قلمرو موضوعی
6	2-5-1 قلمرو زمانی
6	3-5-1 قلمرو مکانی
7	6-1 نوع تحقیق
7	7-1 ابزار و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات
7	8-1 تعریف واژه‌ها و اصطلاحات
8	9-1 اهداف تحقیق
8	10-1 کاربرد تحقیق
11	فصل دوم: ادبیات تحقیق
12	1-2 مقدمه
13	2-2 اشکال سرمایه
13	1-2-2 سرمایه اقتصادی
14	2-2-2 سرمایه انسانی
14	3-2-2 سرمایه فرهنگی
15	4-2-2 سرمایه اجتماعی
15	3-2 اشکال سرمایه از دیدگاه بانک جهانی
17	4-2 تعریف سرمایه اجتماعی

- 5-2 ابعاد سرمایه اجتماعی 21
- 6-2 کارکردهای سرمایه اجتماعی 23
- 1-6-2 کارکردهای مثبت 23
- 2-6-2 کارکردهای منفی 24
- 7-2 رویکردهای مختلف به سرمایه اجتماعی 25
- 1-7-2 پی‌یر بوردیو 26
- 2-7-2 جیمز کلن 27
- 3-7-2 رابرت پاتنام 29
- 4-7-2 فرانسیس فوکویاما 32
- 5-7-2 پورتس 33
- 8-2 محیط‌زیست و آلودگی آن 34
- 9-2 رابطه سرمایه اجتماعی و محیط‌زیست 37
- 1-9-2 اقدام جمعی و محیط‌زیست 43
- 2-9-2 سرمایه اجتماعی پیش‌نیاز ارتقای سرمایه طبیعی 46
- 3-9-2 شواهد تجربی از گروه‌های محلی برای ارتقای منابع طبیعی 48
- 10-2 ضرورت مشارکت در برنامه‌های منابع طبیعی 50
- 11-2 نقش و زمینه‌های مشارکت سازمان‌های غیردولتی در ترویج و توسعه منابع طبیعی .. 56
- 12-2 پیشینه تحقیق 59
- 1-12-2 مطالعات داخلی 59
- 2-12-2 مطالعات خارجی 64
- 13-2 جمع‌بندی 68
- فصل سوم: روش تحقیق** 71
- 1-3 مقدمه 72
- 2-3 شاخص سرمایه اجتماعی 72
- 3-3 ابزار و روش تجزیه و تحلیل داده‌های آماری 77

77	1-3-3	روش شاخص ترکیبی
77	2-3-3	روش داگوم برای تخمین سرمایه اجتماعی
78	3-3-3	روش وزن‌دهی آنالیز شانون
80	4-3-3	روش فازی
87	5-3-3	روش تحلیل عاملی
91	4-3	تخمین با استفاده از داده‌های تلفیقی
92	1-4-3	روش اثرات مشترک
93	2-4-3	روش اثرات ثابت
93	3-4-3	روش اثرات تصادفی
93	4-4-3	آزمون F لیمر و هاسمن
96	5-3	تخمین با استفاده از روش خود توضیح برداری با وقفه‌های گسترده
97	1-5-3	آزمون هم‌جمعی
98	2-5-3	الگوی تصحیح-خطا (ECM)
99	6-3	جمع‌بندی
101		فصل چهارم: برآورد مدل و تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از آن
102	1-4	مقدمه
102	2-4	شاخص سرمایه اجتماعی
103	3-4	شاخص آلودگی هوا
104	4-4	مدل و متغیرهای تحقیق
105	1-4-4	متغیر وابسته
105	2-4-4	متغیر مستقل
105	3-4-4	متغیرهای کنترلی
106	5-4	محاسبه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش فازی
106	1-5-4	مرحله اول) تعیین متغیرهای ورودی و خروجی و فازی‌سازی هریک از آنها
	2-5-4	مرحله دوم) مرتبط‌سازی داده‌های واقعی با رده‌های مجموعه‌های فازی و برقراری

111.....	سطوح همراهی
113.....	3-5-4 مرحله سوم) ایجاد پایگاه قواعد
113.....	4-5-4 مرحله چهارم) ترکیب سطوح همراهی متغیرهای ورودی و استخراج سری سرمایه اجتماعی
117.....	6-4 محاسبه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش شاخص ترکیبی (رتبه درصدی)
118.....	7-4 برآورد مدل و تحلیل نتایج
122.....	8-4 محاسبه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش آنتروپی شانون
123.....	9-4 محاسبه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش تحلیل عاملی
124.....	10-4 محاسبه سرمایه اجتماعی با استفاده از روش داگوم
125.....	11-4 برآورد مدل و تحلیل نتایج
129.....	12-4 برآورد سرمایه اجتماعی موجود در استان‌های کشور با استفاده از روش شاخص ترکیبی (رتبه درصدی)
134.....	13-4 جمع‌بندی
137.....	فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات
138.....	1-5 مقدمه
138.....	2-5 محدودیت‌های تحقیق
139.....	3-5 خلاصه پژوهش و نتیجه‌گیری
140.....	4-5 پیشنهادات کاربردی
143.....	5-5 پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی
144.....	پیوست
154.....	فهرست منابع و ماخذ

فهرست جدول‌ها

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
جدول 3-1: شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی (به لحاظ نظری).....	76
جدول 3-2: پایگاه قواعد فازی سرمایه اجتماعی.....	85
جدول 4-1: خلاصه متغیرهای کنترلی پژوهش.....	106
جدول 4-2: سطوح همراهی کمی اندازه‌های متغیرهای ورودی و خروجی.....	107
جدول 4-3: مقادیر پایه متغیرهای ورودی.....	108
جدول 4-4: مجموعه فازی متغیر سرانه چک بلامحل.....	109
جدول 4-5: مجموعه فازی متغیر سرانه اختلاس، ارتشاء و جعل.....	110
جدول 4-6: سطوح همراهی کمی اندازه‌ها برای متغیرهای ورودی.....	111
جدول 4-7: مقادیر انتسابی برای سطوح متفاوت اندازه‌ها.....	114
جدول 4-8: نتایج آزمون اندریوز با در نظر گرفتن شکست ساختاری در داده‌ها.....	119
جدول 4-9: نتایج حاصل از برآورد ضرایب بلندمدت مدل ARDL.....	120
جدول 4-10: رتبه‌بندی اهمیت هر شاخص.....	122
جدول 4-11: مقدار آزمون کیزر مایر و بارتلت.....	123
جدول 4-12: نتایج آزمون اندریوز با در نظر گرفتن شکست ساختاری در داده‌ها.....	126
جدول 4-13: نتایج حاصل از برآورد ضرایب بلندمدت مدل ARDL.....	128
جدول 4-14: نتایج آزمون F لیمر.....	131
جدول 4-15: نتایج آزمون واریانس همسانی.....	132
جدول 4-16: نتایج تخمین مدل به روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS).....	133

فهرست نمودارها

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
نمودار 1-4: مقایسه سرمایه اجتماعی بدست آمده از دو روش فازی و شاخص ترکیبی (رتبه درصدی).....	118
نمودار 2-4: روند سرمایه اجتماعی بدست آمده از روش آنترپی شانون.....	123
نمودار 3-4: روند سرمایه اجتماعی بدست آمده از روش تحلیل عاملی.....	124

فهرست شکل

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
شکل 1-3: اجزای سیستم استدلال فازی (اخباری و اخباری، 1390).....	82

فصل اول:

کلیات تحقیق

1-1 مقدمه

تا پیش از دهه 1950 همواره اندیشمندان اقتصادی عامل نیروی کار را به صورت همگن در نظر می‌گرفتند و این واقعیت که افراد ممکن است از توانایی‌های مختلفی برخوردار باشند در تحلیل‌های اقتصادی جایگاهی نداشت. بدین ترتیب، بعد از آنکه مدل‌های مرسوم رشد نتوانست تمامی جنبه‌های رشد اقتصادی را تبیین کند، دیدگاه‌ها متوجه نقش سرمایه انسانی در اقتصاد شد. سرمایه انسانی شامل آموزش‌ها، تخصص‌ها، مهارت‌ها و به طور کلی کیفیت نیروی کار می‌باشد اما مطالعات تجربی به نتیجه یکسانی راجع به نقش سرمایه انسانی نرسیدند. سوالی که مطرح می‌شد این بود که چرا علی‌رغم این که امکان دستیابی به پیشرفت تکنولوژی برای همه کشورها وجود دارد و اغلب کشورها نیز از نیروی کار تحصیل کرده برخوردارند اما رشد اقتصادی متناسب در همه کشورها شکل نمی‌گیرد. در طی همین مطالعات تقریباً پس از فروپاشی بلوک شرق و در آغاز دهه 90 میلادی بود که اقتصاددانان متوجه شدند برخی جوامع یا کشورها وجود دارند که به سرعت به سوی مرزهای توسعه یافتگی در حرکتند در حالی که نه سرمایه مادی درخور توجهی دارند و نه سرمایه انسانی آنها بسیار گسترده و انباشته است (برهان‌یزدان، 1383).

در این میان کشورهایایی بودند که علی‌رغم رشد اقتصادی و افزایش تولید ناخالص داخلی، نتوانسته بودند پیشرفت اقتصاد خود را جلو ببرند. در واقع این کشورها تنها به رشد اقتصادی تکیه نموده و به توسعه اقتصادی که مفهومی کیفی دارد توجه نکرده بودند، حال آنکه سرمایه اجتماعی نیز، مولفه‌ای از توسعه پایدار است که با وجود نقش مهم و تاثیرگذار آن در اقتصاد، مورد غفلت قرار گرفته است. در این زمان بود که پژوهشگران متوجه سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی شدند. بدین ترتیب اقتصاددانان دیگر سرمایه فیزیکی را تنها سرمایه موجود در اقتصاد نمی‌دانند، بلکه سرمایه‌های جدید از قبیل سرمایه‌های انسانی و سرمایه طبیعی و اخیراً سرمایه اجتماعی را معرفی می‌کنند، که هر کدام آثار مهم و قابل توجهی در رشد اقتصادی دارند و در ادبیات جدید اقتصادی به آنها بسیار پرداخته شده است. در این میان سرمایه‌های انسانی و اجتماعی از شرایط و ویژگی خاص برخوردار است (رنانی و دلیری، 1388).

سرمایه اجتماعی به مفاهیم ارزشمندی از قبیل شبکه‌های اجتماعی، روابط اجتماعی، اعتماد

عمومی و تعهد اطلاق می‌شود. بانک جهانی (1998) سرمایه اجتماعی را مجموعه نظام‌مند ارزش‌های غیررسمی، هنجارها، قاعده‌ها و تعهدها که در جامعه استقرار یافته، باعث تسهیل و کارآمدی مناسبات میان اعضای آن جامعه شده و ظرفیت‌هایی برای دستیابی به هدف‌های خاص پدید می‌آورد، تعریف می‌کند (نظریه‌پور و منتظری مقدم، 1389: 60). از جمله این اهداف، حفظ و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی یک جامعه است.

منابع طبیعی هر جامعه، یکی از ثروت‌های آن جامعه است که فقط به نسل حاضر تعلق نداشته، بلکه میراثی است که متعلق به آیندگان نیز هست و از عوامل پایه در فرایند توسعه پایدار به شمار می‌رود. به همین دلیل حفاظت، احیاء و بهره‌برداری صحیح از این منابع وظایف مشترک نهادهای بین‌المللی، دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، تشکل‌های محلی و مردم آن جامعه است. اما روند کنونی تخریب منابع طبیعی در کشور و استان‌ها و مشکلاتی که در این زمینه متوجه نسل حاضر و آیندگان شده است، سرعت تخریب با اقداماتی که در زمینه حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی انجام می‌شود، قابل مقایسه نیست. در جهت فائق آمدن بر این مشکلات نقش دولت به عنوان برنامه‌ریز و حمایت‌کننده طرح‌های منابع طبیعی روشن و مهم می‌باشد. اما واضح است که اجرای این گونه طرح‌ها نیازمند مشارکت مردم می‌باشد. نتیجه عدم مشارکت مردم در فرایند حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی را می‌توان در افزایش نرخ تخریب منابع طبیعی جستجو کرد (آرایش و حسینی، 1388: 52).

سرمایه اجتماعی قادر است از نظر اجتماعی با ایجاد همبستگی اجتماعی، از نظر فرهنگی با ایجاد تعهد اخلاقی، از نظر اقتصادی با کاهش هزینه‌ها و از نظر سیاسی با ترویج شکلی جدید از سیاست‌گذاری با مشارکت مردم در جهت ارتقای رفاه اجتماعی و حل مسائل و مشکلات محیط‌زیستی مؤثر باشد (عقیلی و همکاران، 1388).

2-1- تعریف مسئله

طی چند دهه اخیر، مسائل محیط‌زیستی به دلیل افزایش گازهای گلخانه‌ای، اهمیت زیادی در سیاست‌گذاری‌های ملی و جهانی داشته است. افزایش گازهای گلخانه‌ای باعث به وجود آمدن

پدیده تغییرات آب و هوایی و گرمایش جهانی، سوراخ شدن لایه ازن، ذوب شدن یخ‌های قطبی و باران‌های اسیدی شده که این پدیده‌ها دارای عوارض و مخاطرات بهداشتی و سلامتی زیادی برای انسان‌ها می‌باشد (نظری و بخشی‌زاده، 1390: 2).

نخبگان به این درک رسیده‌اند که ادامه رشد اقتصادی ناپایدار می‌تواند آثار مخربی بر طبیعت گذاشته و ظرفیت تولید و رفاه عمومی نسل‌های بعدی را به طور جدی تهدید کند. احتمال چنین خطری باعث احساس تعهد اخلاقی و الزام در مورد آینده شده و به شکل دو هدف توسعه پایدار و تنوع زیستی بروز کرده و تعامل «توسعه»، «محیط‌زیست» و «پایداری توسعه» را در عرصه‌های مختلف به یکی از دغدغه‌های کشورهای مختلف تبدیل کرده است. در همین راستا، در دهه‌های پایانی قرن بیستم، روش‌های جلب مشارکت مردم در برنامه‌ریزی و مدیریت منابع طبیعی و مدیریت محیط‌زیست، تحت دگرگونی‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، دستخوش تغییرات عمده‌ای شده است. روند دهه‌های گذشته در کشورهای پیشرفته صنعتی بیانگر این واقعیت است که کارگزاران دولتی، کارشناسان و نیز مدیران عرصه‌های محیط‌زیست و منابع طبیعی به رهیافتی تازه روی آورده‌اند (عقیلی و همکاران، 1388: 1).

در این رهیافت تازه، به انسان و رفتارهای او به عنوان یکی از عناصر و عوامل اصلی حافظ منافع محیط‌زیستی و عامل تقویت کیفیت محیط‌زیست توجه خاص مبذول شده است. در هر جامعه‌ای افراد برخورد به نسبت مشخصی در مورد محیط‌زیست از خود نشان می‌دهند که ممکن است این برخورد کاملاً مسئولانه و یا کاملاً غیرمسئولانه یا رفتاری بینابین این دو باشد. این طیف وسیع از برخورد نسبت به محیط‌زیست، تحت تأثیر متغیرها و عوامل بی‌شماری است که به طور عمده به محیط اجتماعی فرد مربوط می‌شود. به لحاظ نظری تصمیم افراد جامعه برای استفاده از یک ایده، روش و فن جدید و یا برای مثال، داشتن رفتاری مسئولانه نسبت به محیط‌زیست، در قالب «نظریه کنش اجتماعی» قابل بررسی است. مروری به منابع مربوط به بحث «سرمایه اجتماعی» (کلمن¹، 1998)، (بوردیو²، 1983)، (پاتنام³، 1993) نیز نشان می‌دهد که مفهوم

1- Coleman
2- Bourdieu
3- Putnam

«سرمایه اجتماعی» معطوف به کنش اجتماعی بوده و سرمایه اجتماعی در واقع توانایی گسترش کنش است و آن را غنی می‌سازد و به تعبیری منبع کنش اجتماعی محسوب می‌شود. براساس این پشتوانه نظری در این مطالعه سعی می‌شود تا نشان داده شود که رفتارهای محیط‌زیستی، تا چه میزان تحت تأثیر سرمایه اجتماعی و ابعاد آن قرار می‌گیرد (همان منبع، ص 2).

3-1- ضرورت انجام تحقیق

در دنیای معاصر، با گذار از عصر سنتی به نیمه سنتی و مدرن که با تغییر و تحولات بی‌شماری (هم‌چون شهرنشینی، صنعتی شدن، جهانی شدن و ...) همراه بوده است، یکی از مهم‌ترین بخش‌هایی که بی‌تأثیر از این تغییر و تحولات نبوده است، محیط‌زیست¹ انسان می‌باشد (صالحی و محمدی، 1389). محیط‌زیست در سطح جهانی و ملی، در معرض تهدیدهای جدی قرار دارد. فهرست این تهدیدها از گرم شدن اقلیم زمین تا از دست رفتن تنوع زیستی و انواع آلودگی‌ها، بس درازمدت است (بوتکین و کلر²، 2006). محیط‌زیست مجموعه‌ای متشکل از انسان و زمین می‌باشد و هر آنچه که در زمین به منظور تأمین زندگی‌اش به صورت مستقیم و غیرمستقیم در اختیارش قرار می‌گیرد. به دنبال افزایش جمعیت و همراه با مطرح شدن مفاهیمی چون توسعه پایدار به معنای، حفظ و نگهداری از منابع برای نسل آینده، لزوم توجه به مسائل محیط‌زیستی از اهمیتی دوچندان برخوردار شده است (صالحی و محمدی، 1389).

از سرمایه اجتماعی می‌توان به عنوان متغیری در جهت بهبود محیط‌زیست استفاده کرد. از آن جایی که هر رشد اقتصادی و افزایش تولید، آلودگی محیط‌زیست و استفاده بیشتر از منابع را در پی دارد، بنابراین ضروری به نظر می‌رسد که به ارتباط میان سرمایه اجتماعی و محیط‌زیست و آثار غیرقابل انکار این دو متغیر بر روی هم پرداخته و بدین صورت، از عواقب منفی رشد اقتصادی کاسته و در کنار رشد، به توسعه پایدار دست یافت.

1 -Environment

2 -Botkin and Keller

4-1 فرضیات تحقیق

در این پژوهش با توجه به اینکه هرچه سرمایه اجتماعی موجود در مناطق مورد نظر و در پی آن، اعتماد و انسجام و همفکری بالاتر باشد، آسیب و ضربه به محیطزیست کمتر و محیطزیست دارای کیفیت بالاتری است، در این راستا، اولاً سرمایه اجتماعی موجود در ایران محاسبه شده و سپس رابطه موجود بین مولفه‌های آن و سلامت محیطزیست بررسی می‌شود.

در واقع، فرض اصلی در این تحقیق این است که:

بین سرمایه اجتماعی و سلامت محیطزیست رابطه مثبت و مستقیمی وجود دارد.

5-1 قلمرو تحقیق

قلمرو تحقیق شامل سه مورد قلمرو موضوعی، قلمرو زمانی و قلمرو مکانی است که در ادامه به تشریح هر یک پرداخته می‌شود.

1-5-1 قلمرو موضوعی

موضوع مورد بررسی در این تحقیق «بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر محیطزیست در اقتصاد ایران» است.

2-5-1 قلمرو زمانی

با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی و همچنین آثار غیرقابل انکار آن، هرچه دوره زمانی تحقیق طولانی‌تر باشد نتیجه‌گیری بهتری به دست خواهد آمد. در این مطالعه، قلمرو زمانی برای کشور ایران سال‌های 1363 تا 1390 و بدلیل مشکلات مربوط به داده‌ها، برای استان‌های ایران طی 4 سال و در سال‌های 1381 تا 1384 در نظر گرفته شده است.

3-5-1 قلمرو مکانی

قلمرو مکانی این تحقیق، کشور ایران و استان‌های آن می‌باشد.

6-1 نوع تحقیق

تحقیق حاضر تحقیقی کاربردی است. این تحقیق به دنبال سنجش میزان سرمایه اجتماعی در ایران و بررسی اثر آن بر محیط‌زیست است، جنبه کاربردی این تحقیق، استفاده از روش‌های جامع برای محاسبه میزان سرمایه اجتماعی می‌باشد تا بدین وسیله اولاً میزان سرمایه اجتماعی در ایران شناسایی شده و ثانیاً در جهت تقویت و بهبود آن گامی برداشته شود.

7-1 ابزار و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات

به منظور جمع‌آوری اطلاعات اولیه و ادبیات موضوع، مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای با استفاده از کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های نگارش شده اعم از منابع فارسی و لاتین، مورد استفاده قرار گرفت. به منظور آگاهی از مفاهیم، تعاریف، ابزارها و روش‌های سنجش سرمایه اجتماعی، تجربیات داخلی و خارجی از طریق جستجوی اینترنتی و رجوع به تحقیق‌های انجام شده در این زمینه، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شده است.

به منظور سنجش سرمایه اجتماعی، از 5 روش شاخص ترکیبی (رتبه درصدی)، روش داگوم، روش آنتروپی شانون، روش فازی و روش تحلیل عاملی استفاده شده است. پس از محاسبه سرمایه اجتماعی به بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر محیط‌زیست براساس روش داده‌های تلفیقی یا تابلویی (پانل) و هم‌چنین روش خودتوضیح‌برداری با وقفه‌های گسترده پراخته شده است.

آمارهای مورد استفاده نیز از مرکز آمار ایران و سالنامه آماری و هم‌چنین بانک جهانی بدست آمده است. لازم به ذکر است در این پژوهش از نرم‌افزارهای SPSS16، EVIEWS6، Stata و SE 11، Microfit 4.1 استفاده شده است.

8-1 تعریف واژه‌ها و اصطلاحات

واژگان کلیدی این تحقیق و تعاریف مربوطه، عبارتند از:

سرمایه اجتماعی: مجموعه نظام‌مند ارزش‌های غیررسمی، هنجارها، قاعده‌ها و تعهدها که در جامعه استقرار یافته، باعث تسهیل و کارآمدی مناسبات میان اعضای آن جامعه شده و